

T

DE SAMENWERKING BINNEN DE VAKSECTIE EN DE KWALITEIT VAN DE LESSEN

Hoe beoordelen leerlingen de kwaliteit van de lichamelijke opvoeding in het voortgezet onderwijs? En in hoeverre hangt deze beoordeling samen met bepaalde kenmerken van die leerlingen en met de samenwerking binnen de vaksectie LO op hun school?

Om antwoorden op deze vragen te krijgen zijn op 24 scholen in Zuid-Holland gegevens verzameld en geanalyseerd. Dit artikel biedt enkele van de resultaten en conclusies. **Door Ger van Mossel en Harry Stegeman**

De algemene vraagstelling van het onderzoek was: in hoeverre is er een relatie tussen enerzijds kenmerken van de leerlingen en de vaksectie lichamelijke opvoeding en anderzijds de kwaliteit van de lichamelijke opvoeding (zoals door de leerlingen ervaren) op scholen voor voortgezet onderwijs? Het veldonderzoek heeft plaatsgevonden in de periode mei/juni 2005 bij 24 scholen voor voortgezet onderwijs in de provincie Zuid-Holland. Het is uitgevoerd door acht vierdejaarsstudenten van de Halo.

Per school hebben steeds tien leerlingen uit drie tweede klassen en drie voorexamenklassen, verspreid over de verschillende onderwijstypen (vmbo, havo en/of vwo) en over verschillende docenten, een vragenlijst ingevuld. Verder hebben ruim 100 docenten een vragenlijst ingevuld (respons 90%) en zijn 45 docenten LO en 20 schoolleiders geïnterviewd. Ten slotte is op de scholen het vakwerkplan (vwp) geanalyseerd.

Hieronder bespreken we eerst enkele resultaten. We beperken ons daarbij tot de samenwerking tussen de vaksecties en de door de leerlingen ervaren kwaliteit van LO.¹ Referentiekader voor de kwaliteit is het *Basisdocument bewegingsonderwijs voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs*. Vervolgens geven we antwoord op de algemene

vraagstelling. We sluiten af met enkele adviezen aan vaksecties LO.

SAMENWERKING BINNEN VAKSECTIES

Overleg

De helft van de vaksecties vergadert twee uur per maand, 10% vergadert nooit en ook 10% 5 tot 6 uur per maand. Twee uur per maand lijkt dus een soort standaard. De vraag is hoe dit zich gaat ontwikkelen, als men meer met kernteams gaat werken: houden docenten LO nog tijd over voor vaksectievergaderingen?

Gebruikskwaliteit vakwerkplan

Driekwart van de vaksecties bezit een vakwerkplan en gebruikt dat ook daadwerkelijk. Dit betekent dat een groot gedeelte van de vaksecties haar werkafspraken in mindere of meerdere mate in een document heeft vastgelegd of gestandaardiseerd. Hoe vaker een school vergadert, hoe beter de gebruikskwaliteit van het vakwerkplan. (De gebruikskwaliteit is een samengestelde schaal van inhoudelijke kwaliteit, ontwikkelbijdrage van de vaksectieleden en het zich houden aan de gemaakte afspraken.) Of: een vaksectie die een hoge gebruikskwaliteit van het vakwerkplan nastreeft, vergadert vaker dan een vaksectie die de werkafspraken minder wil standaardiseren.

Formele werkafspraken

Bijna iedere vaksectie maakt wel afspraken over de interne organisatie en extern gerichte zaken. De meest formele werkafspraken in de vorm van een vakwerkplan worden gemaakt over de leerinhouden. Er worden weinig formele werkafspraken

ken gemaakt over de didactiek (i.c. over hoe er wordt lesgegeven).

Een vaksectie die haar werkafspraken wil standaardiseren of formaliseren heeft baat bij zowel vaste vergadermomenten als 'wandelganggesprekken'. Voor het maken van informele werkafspraken over bijvoorbeeld de interne organisatie en extern gerichte zaken werken vakinhoudelijke wandelganggesprekken prima. Voor het maken van formele werkafspraken in een vakwerkplandocument over leerinhouden en evaluatie/toetsing volstaat een vaste vergadertijd van twee uur per maand. Het maken van formele werkafspraken over didactiek vergt echter meer overlegtijd.

Typen vaksecties

Er zijn vaksecties die hun werkafspraken formeel willen standaardiseren en vaksecties die dat meer informeel willen doen. 30% is te typeren als een segmentale vaksectie met weinig advisering naar elkaar, weinig gezamenlijk werk, een lage gebruikskwaliteit van het vwp, weinig formele werkafspraken en weinig vaste vergadertijd. 60% is te typeren als een collegiale vaksectie met regelmatig overleg, een intensieve samenwerking en formele werkafspraken over met name leerinhouden. 10% is te typeren als een professionele vaksectie met veel vergadertijd, zeer intensieve samenwerking met alle vaksectieleden en formele werkafspraken over onder andere didactiek.

Succesfactoren

De belangrijkste factor die ertoe bijdraagt dat een vaksectie zich ontwikkelt tot een collegiale of professionele vaksectie is de overeenstemming binnen de vaksectie over vakopvattingen, doelstellingen, leerinhouden, didactiek en evaluatie en toetsing. Vaksecties met dezelfde ideeën overleggen vaker, maken meer formele werkafspraken, hebben een hoge gebruikskwaliteit van hun vwp, adviseren elkaar meer en doen meer gezamenlijke werkzaamheden.

De tweede factor is de professionaliteitsopvatting van docenten. Deze draagt ertoe bij dat vaksecties formele werkafspraken maken en vaker vergaderen.

De derde factor is de onderlinge waardering. Vaksectieleden die intensief met elkaar samenwerken, waarderen elkaars werkzaamheden meer dan vaksectieleden die minder intensief samenwerken. En andersom: als vaksectieleden elkaars werkzaamheden waarderen, dan zullen zij intensiever met elkaar gaan samenwerken.

De vierde factor, de positie van het vak LO op school, hangt samen met de kwaliteit van de sportaccommodatie. De sportaccommodaties van scholen waar het vak LO positiever wordt gewaardeerd door anderen (leerlingen, collega's, schoolleiding en ouders) zijn kwalitatief beter dan die van scholen met minder waardering voor het vak. Daarnaast blijkt: hoe beter de samenwerking binnen de vaksectie, hoe beter de positie van het vak LO op school.

HOE BEOORDELEN DE LEERLINGEN DE KWALITEIT?

We hebben de leerlingen gevraagd een oordeel te geven over onder meer de volgende kwaliteitsaspecten: aantal lessen in

activiteitsgebieden, waardering van activiteitsgebieden, regelende rollen, leren over bewegen, naschoolse sport en beleving van de lessen.

Aantal lessen in activiteitsgebieden

Het aantal lessen per schooljaar in de verschillende activiteitsgebieden is zeer scheef verdeeld. 54% van de lessen wordt gegeven in spel. Er worden in de tweede klas en de voorexamenklassen nauwelijks lessen verzorgd in de extra of actuele activiteiten, zoals outdoor-, water-, wintersporten, regionale sporten, sportklimmen, golf of triathlon. Traditionele activiteiten (spel, turnen, atletiek en fitnessactiviteiten) maken voor 90% en alternatieve activiteiten (bewegen op muziek, zelfverdediging, zwemmen en extra of actuele activiteiten) voor slechts 10% deel uit van het totale aantal lessen.

Op LO-gerichte klassen (sportklassen en LO2-klassen) krijgen significant meer lessen in alternatieve activiteiten dan de reguliere klassen. Dit betekent dat op LO-gerichte klassen een breder programma krijgen aangeboden dan reguliere klassen.

Het basisdocument beschrijft de gewenste of beoogde tijdsverdeling van brugklas tot en met klas 3 voor de verschillende activiteitsgebieden inclusief zes actuele activiteiten of extra activiteiten (golf, kanoën, klimmen, mountainbiken, schaatsen, skaten/skeelers). Als we de gerealiseerde (i.c. de door de leerlingen) ervaren tijdsverdeling en de gewenste of beoogde tijdsverdeling van het basisdocument vergelijken, dan kunnen we concluderen dat het wenselijk is dat het aantal lessen spel met 14%, atletiek met 4% en fitnessactiviteiten met 3% wordt verminderd. Daarentegen is het wenselijk dat het aantal lessen zelfverdediging wordt vermeerderd met 4%, bewegen op muziek met 6%, zwemmen met 3% en extra-activiteiten met 8%.

We kunnen concluderen dat er een flinke kloof is tussen het (volgens het basisdocument VO) gewenste curriculum en het (door leerlingen) ervaren curriculum. Als het aan de leerlingen ligt, wordt deze kloof gedicht.

Waardering van activiteitsgebieden

De leerlingen hebben aangegeven welke activiteitsgebieden zij wel of niet leuk vinden. Sportieve leerlingen vinden turnen, atletiek, zwemmen en fitnessactiviteiten significant leuker dan minder sportieve leerlingen. Jongens vinden spel significant leuker dan meisjes. Meisjes vinden turnen, bewegen op muziek en zwemmen significant leuker dan jongens. Uit het aantal lessen in de verschillende activiteitsgebieden kunnen we concluderen dat de programma's zich meer richten op de wensen van de sportieve leerlingen en de jongens dan op de minder sportieve leerlingen en de meisjes.

Regelende rollen

We hebben de leerlingen gevraagd hoe vaak zij de volgende regelende rollen hebben vervuld: scheidsrechter, observator, coach, lesgever/instructeur en toernooiorganisator. Het blijkt dat ze in het betreffende leerjaar gemiddeld bijna drie keer (2.7) een regelende rol hebben vervuld. Het ging daarbij vooral

om de rol van scheidsrechter of jurylid (1.5 keer). De helft van de leerlingen geeft aan geen of slechts één rol te hebben vervuld in het betreffende leerjaar. Maar er zijn ook leerlingen die regelmatig een regelende rol vervullen.

Leren over bewegen

71% van de leerlingen geeft aan dat zij iets geleerd hebben over het belang van bewegen voor hun gezondheid. 34% van de leerlingen is geïnformeerd over trainingsprogramma's, 21% over het sportaanbod in de nabije omgeving van de school. Opvallend is dat vwo-leerlingen vinden dat er significant minder aandacht wordt besteed aan theoretische gebieden dan leerlingen van de andere schooltypen. Er is *geen* verschil tussen het type klas (reguliere en op LO-gerichte klassen), terwijl er volgens de programma's wel verschillen zouden moeten zijn.

Naschoolse sport

21% van de leerlingen heeft in het betreffende cursusjaar één keer of vaker aan naschoolse sport gedaan. Opvallend is dat er op scholen met een vmbo-P-afdeling een significant hogere deelname aan naschoolse sport is dan op scholen met een vmbo-T, havo en vwo. Mogelijk sluit 'schoolsport' beter aan bij deze leerlingen dan de georganiseerde sport buiten de school.

'Bewegen beleven'

In het basisdocument is één van de vier invalshoeken of sleutels: 'bewegen beleven'.

Over het algemeen beleven de leerlingen de lessen LO zeer positief. Wel zijn er verschillen tussen leerlingen. De belangrijkste factor is de docent: hoe positiever de leerlingen zijn over hun docent LO, hoe positiever zij de lessen LO beleven. Sportieve leerlingen, jongens, leerlingen uit de tweede klas en op LO-gerichte klassen beleven de lessen LO positiever dan respectievelijk minder sportieve leerlingen, meisjes, leerlingen uit de voorexamenklassen en reguliere klassen. Vmbo-leerlingen beleven de lessen LO positiever dan havo/vwo-leerlingen. Hoe meer activiteiten leerlingen van het programma leuk vinden, hoe positiever de beleving.

Een aspect van 'bewegen beleven' is de gerichtheid van de leerling op bewegen: ingaan op uitdagingen in bewegingssituaties, gerichtheid op leren en het waarderen van bewegen. Bij het waarderen van bewegen gaat het om het leren onderscheid te maken tussen de aangeboden activiteiten en de eigen wensen en mogelijkheden dienaangaande en initiatieven nemen om méér te ervaren en te ontdekken over verdere mogelijkheden/perspectieven.

De volgende resultaten uit dit onderzoek geven een beeld van hoe leerlingen het 'bewegen beleven':

- 51% van de leerlingen vindt dat zij in de lessen gestimuleerd zijn tot een actieve leefstijl;
- 21% vindt dat zij op de hoogte gebracht zijn van het sportaanbod in de nabije omgeving;
- 70% van de klassen heeft nooit of slechts één keer per rapportperiode een LO-les gevolgd buiten de eigen sportzaal of het eigen sportveld;

FOTO: ANITA RIEMERSMA

Sport en beweging, van de regen in de drup?

- 90% van de lessen wordt besteed aan reguliere activiteiten (spel, turnen, atletiek en fitnessactiviteiten).

We kunnen dus concluderen dat er op het punt van 'bewegen beleven' nog wel wat winst te boeken valt.

RELATIE SAMENWERKING VAKSECTIE EN KWALITEIT LESSEN

In hoeverre is er een relatie is tussen de samenwerking binnen de vaksectie en de kwaliteit van het vak? De verwachting was dat collegiale en met name professionele vaksecties positiever zouden scoren op de verschillende kwaliteitskenmerken dan segmentale vaksecties. We vonden echter geen verband tussen de wijze van samenwerking binnen vaksecties LO en de verschillende kwaliteitskenmerken van LO (zoals door de leerlingen ervaren).

Leerlingen van leraren uit professionele en collegiale vaksecties LO...

- doen *niet* meer aan alternatieve activiteiten zoals bewegen op muziek, zelfverdediging, zwemmen en actuele of extra-activiteiten (zoals golf, kanoën, klimmen, mountainbiken, schaatsen, skaten /skeelers)

- vervullen *niet* meer regelende rollen
  - leren *niet* over bewegen
  - doen *niet* meer aan 'zelfstandig samenwerkend leren'
  - doen *niet* meer aan naschoolse sport
  - en beleven de lessen LO *minder* positief
- ... dan leerlingen van segmentale vaksecties.

Er werd wel een negatieve samenhang gevonden tussen enerzijds de gebruikskwaliteit van het vwp en anderzijds het oordeel van de leerling over de docent en de beleving van de lessen door de leerlingen. Met andere woorden, leerlingen oordelen minder positief over de docent en beleven de lessen minder positief naarmate de docent zich nadrukkelijker bezighoudt met vakwerkplanontwikkeling en zich houdt aan de daarin neergelegde afspraken. Een verklaring zou kunnen zijn dat de leerinhouden van het vakwerkplan meer leidend zijn voor de lessen dan de wensen van de leerlingen. Deze verklaring wordt bevestigd door het verband dat we vonden tussen het aantal keren dat leerlingen zelf mogen kiezen en de beleving van de leerlingen: hoe vaker leerlingen zelf mogen kie-

zen, hoe positiever de beleving.

De vraag is echter in hoeverre de leerlingen het qua activiteiten meer voor het zeggen moeten krijgen. Voor de onderbouw biedt het basisdocument als referentiekader een breed programma; hier maakt de vaksectie de keuze. In de bovenbouw kan de vaksectie wel meer tegemoet komen aan de wensen van de leerlingen door het bieden van een keuzeprogramma voor de leerlingen.

ADVIEZEN AAN VAKSECTIES

Tot slot, tegen de achtergrond van de (gevonden) gerealiseerde kwaliteit en de (op basis van het basisdocument) gewenste kwaliteit, enkele adviezen om de beleving van hun leerlingen te vergroten:

- zorg voor overeenstemming binnen de vaksectie over essentiële zaken
- ontwikkel de professionaliteitsopvatting van de docenten
- waardeer elkaars werkzaamheden
- voer strategisch beleid ten aanzien van de positie van het vak op school
- initieer en stimuleer de samenwerking binnen de vaksectie LO
- realiseer je dat je als docent een belangrijke factor bent als het gaat om de beleving van de leerlingen
- bied een breed verplicht programma aan in de onderbouw, met alternatieve activiteiten zoals bewegen op muziek, zelfverdediging, zwemmen en actuele activiteiten (bijvoorbeeld golf, kanoën, klimmen, mountainbiken, schaatsen, skaten /skeelers)
- bied een breed keuzeprogramma aan in de bovenbouw
- zorg voor een breed naschools sportaanbod, in het bijzonder voor de minder sportieve leerlingen en vmbo-P-leerlingen
- gebruik regelmatig werkvormen met zelfstandig samenwerkend leren
- maak als vaksectie formele werkafspraken over didactiek, in het bijzonder over zelfstandig samenwerkend leren.

¹ Voor het volledige verslag van het onderzoek wordt verwezen naar Harry Stegeman (red.) (2007). *Naar beter bewegingsonderwijs. Onderzoek naar de kwaliteit van de lichamelijke opvoeding in het primair en voortgezet onderwijs*. Nieuwegein/'s-Hertogenbosch: Arko Sports Media/W.J.H. Mulier Instituut.

Correspondentie: g.vanmossel@slo.nl